

هوایسلم

فتاویٰ مستطیع

کشتی در
مبانی اجتهاد و فقه اسلامی

سید محمد حسن حسینی طهرانی

سرشناسه: حسینی طهرانی، سید محمد محسن، ۱۳۷۵ ق -
عنوان و نام پدیدآور: فقاہت در تشیع: نگرشی در مبانی اجتهاد و شرایط افتاء
تألیف: سید محمد محسن حسینی طهرانی.

مشخصات نشر: طهران: مکتب وحی، ۱۴۳۸ ق = ۱۳۹۵ ش.
مشخصات ظاهری: ۲۰۰ ص.

فروست: دوره علوم و مبانی اسلام و تشیع: ۴.
شابک: ۱۲۰۰۰ ریال: ۰ - ۴۸ - ۶۱۱۲ - ۶۰۰ - ۹۷۸
وضعیت فهرست‌نویسی: فیبا. یادداشت: کتابنامه
موضوع: اجتهاد و تقلید.

موضوع: *Ijtihad and taqlid

موضوع: مرجعیت. موضوع: *Authority, Shiite

رده‌بندی کنگره: ۱۳۹۵ ق ۷۵۷ ح / ۱۶۷ BP

بندی دیویی: ۲۹۷ / ۳۱ شماره کتابشناسی ملی: ۴۳۷۷۹۶

دوره علوم و مبانی اسلام و تشیع (۴)

فقاہت در تشیع

نگرشی در مبانی اجتهاد و شرایط افتاء

تألیف: سید محمد محسن حسینی طهرانی

■ قیمت: ۱۲۰۰۰ تومان

■ تیراژ: ۳۰۰۰ نسخه

■ شابک: ۰ - ۴۸ - ۶۱۱۲ - ۶۰۰ - ۹۷۸

■ ناشر: مکتب وحی / طهران

■ چاپ: اسوه

■ نوبت چاپ: اول / ۱۴۳۸ ه. ق، ۱۳۹۵ ه. ش

فهرست مطالب و موضوعات

صفحه	عنوان
	مقدمه
۸۶-۱۷	
۱۹	موضوع کتاب و سبب تألیف آن
۱۹	مدح علامه طهرانی از تقوا و ضمیر روشن آیت الله شیخ حسین حکلی
۲۰	أعلمیت علامه شیخ حسین حکلی از آیه الله سید محسن حکیم
۲۰	نقد روش متداول حوزه علمیه در طرح مباحث فقهی
۷۴-۲۳	بخش اول: معنا و حقیقت زعامت و مرجعیت علی الاطلاق
۲۳	تفاوت مقام اجتهاد با مرجعیت عامه
۲۳	حرمت تقلید مجتهد از مجتهد دیگری
۲۴	تأثیر شرایط مختلف بر ادراکات فقیه و استنباط احکام
۲۴	علت عدم جواز تقلید از مجتهد میت
۲۵	عدم جواز نقل فتوای مجتهدی توسط مجتهد دیگر در مقام افتاء
۲۶	حجیت ابدی کلام معصوم علیه السلام
۲۶	نقد قائلین به سهو و نسیان در کلام معصوم علیه السلام
۲۶	خطبه امیرالمؤمنین علیه السلام در جاودانگی کلام معصوم علیه السلام
۲۷	عدم جواز إعلان مرجعیت به صرف وصول به اجتهاد مطلق

- تأثیر فتوای مجتهد در سعادت و سیر روحی افراد ۲۸
- نگرش حکیمانه علامه طباطبائی در باب انتخاب مرجع تقلید ۲۹
- نمونه‌ای از تأثیر فتوای مجتهد در کسب نورانیت حج ۲۹
- خطرات ناشی از اهمال مجتهد در تشخیص تکالیف افراد ۳۱
- اختلاف دیدگاه فقهای اهل ظاهر با فقهای اهل معرفت و شهود ۳۲
- علت اساسی ایمان و اعتقاد مردم نسبت به انبیا و معصومین علیهم السلام ۳۳
- ارمغان مبارک تکنولوژی و فناوری جدید در ایجاد روح حقیقت‌جویی در نسل جوان ۳۴
- فرمایش علامه طرانی به آیه الله خمینی در لزوم صداقت در انقلاب ۳۵
- هدف و نتیجه نهضت اسلامی در کلام علامه طهرانی ۳۶
- بطلان نظریه «هدف وسیله را توجیه می‌کند» ۳۷
- انتظار و توقع مردم از دین انقلاب ۳۸
- فرمایش امام صادق علیه السلام در لزوم تحقیق جهت شناخت و پذیرش دین ۳۹
- عدم کفایت بیان احکام ظاهری به سبب برخی مشکلات امروزی ۳۹
- اجتهاد واقعی یعنی وصول به حکم الله راقع ۴۱
- فقیه واقعی، عارف به جمیع حقایق کلام اهل بیت علیهم السلام ۴۲
- پیشنهاد علامه طهرانی به آیه الله خمینی نسبت به اعلان عزت عامه می پس از پیروزی انقلاب ۴۳
- تفاوت ملاکات و مبادی احکام و تکالیف ۴۴
- شرایط فقیه حقیقی و متصدی مقام فتوا در احادیث ائمه اطهار علیهم السلام ۴۵
- تفاوت بیان احکام با تصدی مقام فتوا و مرجعیت عامه در روایات ۴۶
- لزوم وجود طهارت سر در فقیه، و دشواری تشخیص آن ۴۸
- اعتراف بعضی از فقها به عدم وصول به مرتبه طهارت سر ۴۹
- نمونه‌هایی از رجوع اعظام فقها به اولیای الهی ۴۹
- لزوم پیروی از علمای عظام در تکریم و تعظیم اولیای الهی ۵۱
- تمکیک بین مقام مرجعیت عامه و زعامت مسلمین و بین مسئله بیان احکام فقهی ۵۲
- تفاوت تعبیر روایت ائمه علیهم السلام در باب زعامت عامه و در باب بیان احکام شرعی ۵۳
- تبیین حقیقت مقام «امین خدا بر احکام الهی» ۵۶
- آثار تجلی مقام «امانت» در نفس مجتهد ۵۷
- تأثیر نقشه‌های مزورانه دول اجنبی، در لواداران مشروطه ۵۷

۵۹	علت اجتناب بزرگان معرفت از تصدی مرجعیت عامه
۵۹	تأیید مرجعیت عامه برخی از بزرگان، توسط امام زمان علیه السلام
۶۰	عدم تأثیر تحصیل علوم ظاهری در زدودن تمّیّات نفس
۶۰*	عمل نمودن آیه الله خوئی بنا بر مصلحت دین (ت)
۶۱	لزوم اطاعت و انقیاد علما و مجتهدین و عموم مردم در برابر عالم ربّانی
۶۱	علت عدم فهم دقیق روایات بیان کننده شرایط و خصوصیات مرجعیت عامه
۶۲	عدم امکان وصول به بینش شهودی با مطالعه و تحقیق
۶۴	تعبیر روایات در تفکیک بین مقام مرجعیت عامه با مقام بیان احکام شرعی
۶۴	تفاوت مرجعیت در زمان اهل بیت علیهم السلام و زمان حاضر
۶۶	لزوم توجه رده مردم به خصوصیات و شرایط لازم برای انتخاب مرجع تقلید
۶۶	رجوع به فطرت عبادت خدا و بینش نسل حاضر
۶۷	حدیث نبوی در ارجاع دادن به طلب رای کشف صحیح از باطل
۶۷	بطلان عمل بر رسوم گذشتگان در مقابل ادراکات فطری
۶۸	تصدی امور اجتماعی مردم فقط به وسیله علماء بالله و امینان بر احکام الهی
۶۹	خصوصیات عالم بالله و عارف بامر الله
۷۱ - ۹۳	بخش دوم: ملاک های تشخیص علماء بالله و مرجع تقلید عام
۷۱	مسئولیت خطیر مجتهد در قبال پرسش از احکام شرعی
۷۴	حریت و آزادی مجتهد حقیقی در بیان احکام شرع
۷۴	وظیفه مجتهد در دستگاه شریعت
۷۵	لزوم توجه مجتهد به حضور امام زمان در هنگام فتوا دادن
۷۵	شرط اساسی پذیرش مردم نسبت به احکام و فتاوی مجتهد
۷۶	لزوم اطلاع و اشراف مجتهد به مبانی فلسفی و عرفان نظری
۷۶	اهمیت توجه مجتهد به میزان پذیرش افراد در قبال امور شرعی
۷۸	علت اختلاف ظاهری بسیاری از روایات
۷۸	حرکت انسان به سوی عالم قدس، فلسفه تشریع احکام
۷۹	برخی نواقص موجود در رساله های عملیه کنونی
۸۰	ارشاد و تربیت دیگران در عین حفظ مقام عبودیت خویش
۸۰	لزوم تقابل مجتهد با اغوا و فتنه گری اطرافیان

- ۸۱ ..... وجوب اطلاع مجتهد از مسائل زمان و عمل کرد دول خارجی
- ۸۱ ..... لزوم استفاده از عقل جمعی و مشورت عمومی توسط مجتهد
- ۸۲ ..... نمونه‌هایی از اشتباهات فقها در احکام صادره
- ۸۳ ..... لزوم تحقیق و تفحص نسبت به فتوای مجتهد در موضوعات شرعی
- ۸۴ ..... تفاوت اساسی کلام امام معصوم و کلام مجتهد ظاهری
- ۸۴ ..... نقد نظریه لزوم عمل به فتوای مجتهد بدون توجه به صحت و سقم آن
- ۸۵ ..... داستان علی بن یقطين و دستور عجیب امام کاظم علیه السلام
- ۸۵ ..... معنای جاودانگی کلام امام علیه السلام
- ۸۶ ..... امام زمان علیه السلام تنها لوادار و قیم مکتب تشیع
- ۸۶ ..... مضرات انزال فتوی مجتهد در عدم اطلاع از نظرات یکدیگر
- ۸۷ ..... وجوب رجوع مجتهد به اهل خبر در تشخیص موضوعات احکام
- ۸۸ ..... شیوه عملکرد مجتهد در مسائل بین المللی
- ۸۸ ..... لزوم توجه مجتهد به عمومیت سطر شرع بین تمام مکلفین

فصل اول:

شاخص‌های اجتهاد و استنباط

۱۴۴ - ۹۰

- ۹۳ ..... شاخص اول: اطلاع بر تاریخ اسلام و چهارده معصوم علیهم السلام
- ۹۳ ..... نقش تاریخ در پیدا کردن شیوه‌های عملی در مبانی فقهی و سرایت آن به انصاف و آزمان بعد
- ۹۴ ..... توصیه امیرالمؤمنین علیه السلام به سیر نمودن در دیار و آثار گذشتگان و استفاده از تجارب آنان
- ۹۵ ..... آشنایی با کلمات ائمه علیهم السلام و کیفیت ارتباط ایشان با سایر افراد
- ۹۶ ..... استفاده صحیح و غیر گزینشی و انتخابی از قضایای تاریخی
- ۹۶ ..... مراجعه به تاریخ و کتب اهل تسنن
- ۹۶ ..... اطلاع بر کیفیت معاشرت و مراوده ائمه علیهم السلام با حکام و اُمراء جور
- ..... توجه به تطبیقات و تحقق عینی روایات فقهیه و کیفیت رفتار امام علیه السلام در برخورد با
- ۹۷ ..... مصادیق مختلف
- ۹۸ ..... التزام و تنقید ائمه علیهم السلام به کلمات و تصرفات خویش
- ۹۸ ..... مصادیقی برای وجود عینی و حقیقت خارجی فقه و شریعت
- ۱۰۰ ..... ادراک صحیح از زمان و مقتضیات آن

- شاخص دوم: توجه به عواقب و تبعات احکام و فتاوی صادره ۱۰۱
- کلام صدر المتألهین درباره وحدت نفس ناطقه با جمیع موجودات عالم هستی (ت) ۱۰۲
- عدم جواز تصدی فتوا و اصدار حکم برای غیر واصل به مرتبه یقین (ت) ۱۰۳
- اطلاع بر آثار تکوینی و تشریعی تکالیف و احکام ۱۰۳
- لزوم پیشگام بودن مجتهد در عمل به تکالیف و فتاوا ۱۰۴
- توجه به اثر خاص هر تکلیف در تکامل و ترقی نفس مکلف ۱۰۶
- شاخص سوم: نصب العین قرار دادن رضای پروردگار در همه تصرفات و احکام ۱۰۶
- عدم جواز القاء مخاطب در حکم خلاف شرع با بیان فتاوی غیر ۱۰۷
- استحکام در متانت در ابلاغ رأی و نظر خویش ۱۰۷
- مصادیقی برای ملابست استحکام در ابلاغ رأی و فتوا به حرمت معاملات ربوی (ت) ۱۰۷
- رشد دادن نفوس به سوی سالم قرب ۱۰۹
- احساس حضور امام زمان علیه السلام مالی فرجه الشریف در جوار خویش ۱۰۹
- شاخص چهارم: تشخیص محرّمات و منوعات در ترتب تکالیف با مراجعه به کارشناسان و متخصصان ۱۱۰
- عدم جواز تشریح و کالبد شکافی بیمار در صورت از کار افتادن مغز ۱۱۰
- فحص و پیگیری سخن تمامی متخصصین خبیث به عنوان مهم ترین شاخصه ۱۱۲
- شاخص پنجم: توجه به محوریت حقیقت ربطیه بین اهل بیت و اهل در همه احکام و تکالیف ۱۱۲
- شاخص ششم: وضوح و صراحت فتوا ۱۱۳
- پرهیز از احتیاط های بلاطائل در مقام حکم و فتوا ۱۱۳
- وجوب احتیاط در اعراض و دماء و اموال ۱۱۳
- شاخص هفتم: تحصیل نور و اشراق برای فهم و ادراک شریعت ۱۱۵
- شاخص هشتم: توجه و احاطه تام به تمامی روایات و حکایات وارده در باب فقه، اخلاق، توحید و... ..... ۱۱۶
- توجه به وجوه و ساحت های مختلف قرآن و کلمات معصومین علیهم السلام ۱۱۷
- اعتقاد سست و بی مایه و مطرود برخی از متصدیان فتوا و حکم ۱۱۸
- تفاوت فاحش بین عرفای بالله با سایرین در مراتب قرب و تجرد ۱۱۸
- شاخص نهم: تحقیق و تدقیق در مبانی فلسفه و عرفان اسلامی ۱۱۹

- شاخص دهم: اطلاع و احاطه کافی بر فقه اهل سنت و سایر ادیان ۱۲۰
- شاخص یازدهم: آگاهی از مسائل و حوادث عصر خویش و فتنه‌های دشمن ۱۲۱
- واقعه مشروطیت نمونه بارزی برای ملعبه دست ابالسه و شیاطین شدن افراد غیر مطلع (ت) ۱۲۱
- شاخص دوازدهم: مراجعه مستقیم و خالی‌الذهن به کتاب الهی و سنت اهل بیت علیهم السلام ۱۲۳
- عدم جواز ترتیب اثر بر ادعای اجماع ۱۲۳
- توجه به جائز انطواء الزلزل بودن غیر معصومین علیهم السلام ۱۲۴
- اشتباه بودن اساس اصل بدوآ، پیش از پرداختن به منابع و مدارک اجتهاد ۱۲۴
- آیه الله بروجردی: «بزرگوارترین فقاہ، مانع از مطالعه و تحقیق طلاب نشود!» ۱۲۵
- امام علیه السلام یگانہ ناموس عالمہ تکوین و تشریع ۱۲۶
- عدم جواز تقلید از مجتهد نسبت به احراز خطای وی ۱۲۷
- اهمیت دستیابی صحیح مرجع تقلید به وضوعات احکام ۱۲۷
- طریقیت حکم مجتهد و موضوعیت حکم امام علیه السلام ۱۲۹
- بحثی در جواز رجوع مقلد به دو یا چند مجتهد ۱۲۹
- شاخص سیزدهم: اجتهاد در ادبیات و فنون است عرب، منطق، کلام و فلسفه ۱۳۱
- شاخص چهاردهم: اطلاع کافی بر سرگذشت مهمای شایسته و اولیای الهی ۱۳۲
- شاخص پانزدهم: وجوب اعلان و ابلاغ صریح فتوا در صورت اشاعه فتوای خلاف ۱۳۳
- شاخص شانزدهم: رعایت ادب و احترام نسبت به بزرگان ۱۳۵
- الزام مکتب اهل بیت بر تبعیت از منطق و ادب و پرهیز از هزل‌گویی و بی‌ادبی ۱۳۷
- شاخص هفدهم: لزوم مطابقت قول و فعل مجتهد با مبانی و قوانین شریعت ۱۳۷
- عقل سلیم و فطرت خدادادی، وسیله تشخیص حق از باطل ۱۳۸
- شاخص هجدهم: اعتقاد پدری و شفقت نسبت به همه اقشار جامعه ۱۳۸
- شاخص نوزدهم: توجه به اختلاف نفوس در پذیرش و تلقی احکام ۱۳۹
- پرهیز مجتهد از اعتراف‌گیری از مجرمان ۱۴۰
- توجه به شرایط غیر یکسان زیستی و تربیتی افراد در تلقی شریعت و مبانی دین ۱۴۰
- شاخص بیستم: ارائه ذهنیتی صحیح و زیبا از شریعت رسول اکرم، برای ارتقاء فرهنگ عمومی ۱۴۱

- ۱۴۱ ..... بالا بردن سطح فرهنگ عمومی در حیطة تخصص خود
- ۱۴۱ ..... شاخص بیست و یکم: عدم اکتفاء به بیان احکام الزامیه
- سوق دادن روح و جان مکلف به سوی ادراک حقایق دینی و لذت عبور از عوالم نفس و
- ۱۴۲ ..... توهمات

فصل دوم:

شاخص‌های مرجعیت و زعامت

۱۶۴ - ۱۴۵

- ۱۴۷ ..... قرن اساسی و عمده مقام اجتهاد با مرجعیت و زعامت دینی
- ۱۴۸ ..... مرجعیت یعنی تحول بر مبنای عواقب تقلید مقلدین
- ۱۴۸ ..... استنکاف و عدم پذیرش حاکم سید احمد کربلایی از تصدی مقام مرجعیت
- ۱۴۹ ..... مرجعیت یعنی مسئولیت، اعراض و اموال و دماء مسلمین
- ۱۴۹ ..... انحصار تصدی مرجعیت بساییدر نصیب صاحب مقام ولایت کلیه الهیه
- ۱۴۹ ..... استنکاف برخی فقها و علما از پذیرش مقام زعامت و مرجعیت
- ۱۵۰ ..... شاخص اول: دارا بودن نور باطن و کیمیا در برکی
- ۱۵۱ ..... اطلاع مرحوم علامه طهرانی نسبت به مسائل آینده و نقشه ایادی شیطان
- ۱۵۲ ..... شاخص دوم: لزوم سعه صدر و ظرفیت تحمل مختلف و اختلافات
- ۱۵۲ ..... سعه صدر و کرامت زائدالوصف آقا میرزا محمدتقی شیرازی
- ۱۵۳ ..... لزوم توجه آکید مرجع تقلید به شخصیت حقوقی خویش
- ۱۵۴ ..... شاخص سوم: خبرویت و بصیرت نسبت به شرایط جامعه و درگاه‌ها و توقعات افراد
- ۱۵۴ ..... نسپردن زمام امور خویش به دست دیگران
- ۱۵۵ ..... شاخص چهارم: اطلاع بر اوضاع و احوال دنیا
- ۱۵۶ ..... لزوم بیداری مرجع نسبت به راه‌های مختلف شیطان
- ۱۵۶ ..... شاخص پنجم: اقتدار و قوت در تصمیم‌گیری
- ۱۵۶ ..... جریان ملاقات آیه الله آقا سید رضی شیرازی و آیه الله خونی در نجف اشرف (ت)
- ۱۵۸ ..... جریان تکفیر و طرد مظلومانه آیه الله آقا سید حسن مسقطی از حوزه علمیه نجف (ت)
- ۱۶۰ ..... شاخص ششم: تبعیت از اراده و مشیت و تقدیر الهی
- ۱۶۰ ..... مشاهده حضرت حق در همه اسماء و صفات او

- ۱۶۱ شاخص هفتم: ارتباط با همه مذاهب و افراد در سراسر جهان
- ۱۶۱ شاخص هشتم: وصول به ملکہ قدسی و طہارت نفس و سرّ و قلب
- ۱۶۳ انابه و استغاثہ حضرت علامہ طہرانی بہ پیشگاہ امام زمان برای مبتلا نشدن بہ مقام مرجعیّت
- ۱۶۵ - ۲۰۰ فہارس عامہ

بسم الله الرحمن الرحيم

نوشتار پیش در مطای است که در خاتمه کتاب /اجتهاد و تقلید از مرحوم علامه آیه الله سید محمد باقر حسینی طهرانی - قدس الله نفسه - به قلم این حقیر آمده است. و از آنجا که مسائل مطای - شده در آن مربوط به موضوع مرجعیت و فتوا می باشد و حاوی نکاتی قابل تأمل و تأمل است، لذا بر آن شدیم که آن را به صورتی مستقل و مجزاً جهت استفاده طبع و نشر نماییم

ناگفته نماند که اصل کتاب، تقریرات مباحث اجتهاد و تقلید است که به تقریر مرحوم علامه والد، حسینی طهرانی از دروس مرحوم علامه حاج شیخ حسین حلّی - رضوان الله علیهما - در نجف اشرف می باشد.

مرحوم علامه حلّی که بارها از جانب علامه والد - سید سید - به علامه حلّی ثانی تعبیر می شدند، مردی بود فقیه و اصولی که تضرّع او در فقه و اصول از آثارش پیدا و نمایان است؛ مردی بود از هوئی گذشته، با دلی صاف و ضمیری روشن و نفسی به دور از تکالب بر دنیا و هواهای دنی و اوصاف رذیله، که با استمداد از ره توشه متعالی آثار اهل بیت علیهم السلام و مکارم اخلاق اولیاء بالله، با همتی والا در صدد تربیت و رشد مبلغین دین حنیف و شریعت غراء برآمده بود، و با اعراض از دنیا و مناصب اعتباری و توهمی دنیا، پشت پا زده بود به همه امیال و

آرزوہایی کہ سایرین را دست‌خوش تبعات و لوازم نافرجام خویش ساخته بود و می‌سازد، و با وجود شایستگی حقیقی و لیاقت واقعی برای تصدّی منصب مرجعیّت، خود را از ورود در این ورطه برکنار ساخته بود و به امور علمی و ارشاد فضلا و تربیت فقہا اشتغال می‌ورزید.

مرحوم والد ما، علامہ طهرانی می‌فرمود:

پس از ارتحال مرحوم آقا سید ابوالحسن اصفہانی، در نجف اشرف دو نفر جهت تصدّی امر مرجعیّت مطرح بودند، یکی مرحوم آقا سید محسن حکیم و دیگری مرحوم آقا شیخ حسین حلّی؛ درحالی کہ نزد کافّہ فضلا و اعانتان نجف، اعلیّت و برتری مرحوم حلّی بر مرحوم حکیم کاملاً واضح و آشکار بود. در بسیاری از فضلا در صدد برآمدند کہ مرجعیّت ایشان را تثبیت نمایند، ما در مقابل نیز دستہ دیگر با شدّت و حدّت به تبلیغ و إشاعہ مرجعیّت مرحوم آقای حکیم پرداختہ بودند، تا اینکہ بالآخرہ مسئلہ مرجعیّت مرحوم آقای حکیم بر مرحوم حلّی غالب گشت و شهرت و معروفیت ایشان، بر علم و رتبہ و قابلیت مرحوم حلّی در حوزہ مرجعیّت و افتاء سبقت گرفت و رجحان یافت.

در این وقت مرحوم حلّی بہ ارادت مناسبت خویش از فضلا و غیرہ متذکر شد کہ دیگر مسئلہ مرجعیّت ایشان را پیگیری ننند. پس از تبلیغ تصدّی مقام افتاء برای ایشان دست بردارند؛ زیرا در این سرایہ، تأیید مرجعیّت مرحوم حلّی بہ ضرر اسلام و مرجعیّت متہی خواهد گردید. بہین لحاظ، امر مرجعیّت در شخص مرحوم حکیم متعیّن و مشخص گردید.

﴿طَوَّيْ لَهُمْ وَحُسْنُ مَقَابٍ﴾^۱

و اما تقریر مباحث، چنانچہ ذکر شد، بہ قلم حضرت علامہ والد - رضوان اللہ علیہ - است کہ با شیوہ‌ای فنی و تخصصی بہ تقریر مباحث اجتهاد و تقلید پرداختہ

۱. سوره رعد (۱۳) آیه ۲۹. معاد شناسی، ج ۱۰، ص ۱۴۳.

«پاکی و طہارت از آن آنان باد، و بازگشت نیکو.»

است. شیوه‌ای که مرسوم فضای بحث و تدریس متعارف و متداول در حوزه‌های علمیه است، و همین نهج در روند تدریس مباحث مرحوم حلی - رحمه الله علیه - نیز به چشم می‌خورد.

در این روش، مباحث فقهی بر مبنای دیدگاه ظاهری و بر پایه تکلیف به احکام ظاهریه بدون التفات به حیثیت باطنی و جنبه ملکوتی و اتصال به مبدأ غیب مورد بررسی و تحقیق قرار می‌گیرند، و صرفاً بر اساس استفاده از معانی و مفاهیم عادی و عرفی و بسیط ادله و روایات، ارزیابی خواهند شد.

در این روش، اطلاع اجمالی بر قواعد صرف و نحو و مبانی اصول و تا حدودی رجال و درایه و حدیث، کفایت می‌کند. فقیه حتی اگر هیچ‌گونه خبری نسبت به تفسیر قرآن، تاریخ اسلام و منطق و فلسفه الهی و عرفان نظری و اخلاق، و اطلاعی نسبت به امور اجتماعی و مسائل سیاسی و جریان حوادث ساریه و جاریه بین‌الملل، و اطلاع بر فرهنگ و اخلاقیات جوامع بشری، مخصوصاً اطلاع و اشراف بر خصوصیات فردی اسحٰب نداشته باشد، مشکلی در پی نخواهد داشت.^۱

تصور و توقع بر این بود که مرحوم محقق - علی - رحمه الله علیه - صرف نظر از مباحث فنی استنباط و رد و اثبات مباحث مطروحه، خصوصیات و شاخص‌های مرجعیت و زعامت عامه بپردازند، و شرایط فقاہت و تصدیق امیر عامه مردم در

۱. یکی از اطباء معروف نقل می‌کرد:

«به اتفاق جمعی از اطباء در رشته خون به محضر بعضی از مراجع معروف رسیدیم، و چون زمان جنگ بود و نیاز مبرم به اهدای خون برای مجروحین داشتیم، از ایشان تقاضا کردیم راجع به این مسئله تبلیغ کنند و مردم را به اهدای خون تشویق نمایند؛ ولی در کمال تعجب و استغراب مشاهده کردیم که ایشان به شدت با این مسئله مخالفت کرد و گفت:

«خون نجس است و استفاده از آن به هر شکل حرام می‌باشد، و من هرگز این کار را نخواهم کرد!!!»

دین و دنیای آنها را بیان کنند؛ و به جای تطویل بلا طائل، به خصوص در مباحث ابتدای رسالہ، به ذکر مبانی اجتهاد و لوازم آن و نیز مرجعیّت و تبعات آن، بیشتر اہتمام بورزند.

ولی مع الأسف، این رسالہ شریفہ با وجود توجہ بہ دقائق و رقائق فنی و تخصصی آن کہ حاکی از قدرت و قوت علمی و تضلّع در مبانی و قواعد فقہی و اصولی هر و بزرگوار می باشد، از ذکر و درج این مسئلہ حیاتی و خطیر در باب مرجعیّت ر زعمت دینی بازماندہ است و جای خالی و فقدان آن بہ خوبی محسوس و ملموس می باشد. امّا این حقیر بر آن شد کہ با استمداد از روح پرفتوح آن بزرگان و سروران بنوا، بہ ذکر پاره ای از شاخص ها و ممیزات مرجعیّت و شرایط استنباط و اجتهاد، پی دازد. در حدّ وسع ناچیز، تا حدودی این فقدان را جبران و این خلأ را ترمیم بنماید؛ ر علی اللہ التّکلیل.